

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію
НІКОЛЕНКО РОКСАНИ ВІКТОРІВНИ
«Стильові механізми
виконавської та композиторської
творчості Марка-Андре Амлена»,
представлену до захисту на здобуття наукового ступеня
доктора філософії
за спеціальністю 025 – «Музичне мистецтво»
галузь знань 02 – «Культура і мистецтво»

Святослав Ріхтер в свій час зазначав: «Бути гігантом у виконавстві – для цього треба вибрати фортепіано». Історія цього інструменту на всіх етапах його існування та еволюції завжди свідчила про універсалізм його темброво-динамічних та виконавських можливостей, відтворених у діяльності славетних виконавців минулого та сучасності, що нерідко демонстрували органічне поєднання блискучого піанізму та композиторської творчості. Сказане є співвідносним і з ерою романтичного піанізму ХІХ століття, представленого іменами Ф. Ліста, Ф. Шопена, Ш. В. Алькана та їх сучасників. ХХ століття при всіх його жанрово-стильових відкриттях та творчо-естетичних метаморфозах, також тяжіє до творчо-виконавського фортепіанного універсалізму, про що свідчать яскраві постаті К. Сен-Санса, К. Дебюссі, С. Прокоф'єва, С. Рахманінова, О. Скребіна та інших авторів. Їх діяльність, що демонструє симбіоз творчо-піаністичного самовиявлення, є актуальним предметом дослідження у сфері виконавського музикознавства, затребуваного і в умовах сьогодення.

Тема та предмет представленої дисертації Роксани Вікторівни Ніколенко «Стильові механізми виконавської та композиторської творчості М.-А. Амлена» є дотичними до позначеної проблематики. Вона

звернена до багатогранної діяльності видатного канадського піаніста та композитора сучасності, виконавський репертуар якого вражає широтою жанрово-стильового діапазону. Окрім фортепіанно-клавірної класики XVIII–XIX ст. цей виконавець активно опановує найскладніші твори авторів XX століття. Світову славу Амлену принесли інтерпретації творів Ч. Айвза, Ф. Бузоні, М. Метнера, Г. Катуара, М. Рославця. Особливе місце в його репертуарі займають трансцендентні твори найвищої піаністичної майстерності та віртуозності, репрезентовані опусами Ф. Ліста, Ш. В. Алькана та ін. Широкий жанровий спектр виконавських уподобань М.-А. Амлена певною мірою стимулює його творчу діяльність, специфіка якої позначена впливами постмодерної культури сьогодення з показовою для неї схильністю до діалогу-симбіозу різноманітних культур та текстів. Багата дискографія виконавця (про що свідчить додаток А дисертації) і, разом з тим, відсутність узагальнень щодо творчої та виконавської діяльності цього автора, виявляють актуальність теми представленого дослідження.

Поставлена автором **мета роботи** – «виявити стильові засади композиторської та виконавської творчості М.-А. Амлена» (с. 12) – вирішена досить ґрунтовно, що позначилося на загальній структурі представленого дослідження. Робота включає три розділи, в яких послідовно розглядаються жанрово-стильові аспекти багатогранної творчої діяльності митця у річищі духовно-естетичних шукань культури постмодерну.

Перший розділ роботи «Методологічні засади вивчення виконавської та композиторської творчості М.-А. Амлена» зосереджений на осмисленні спадщини М.-А. Амлена у контексті сучасних естетико-філософських парадигм та музикознавчих засад їх осмислення. На основі узагальнення базових положень праць Ж.-Ф. Ліотара, У. Еко, М. Фуко, З. Баумана, Р. Барта, Ф. Джеймісона дисертанткою сформульовано основні тези, які характеризують специфіку світогляду, притаманного епосі постмодерну, та знаходять своє безпосереднє відображення у сучасному мистецтві, в тому числі і у діяльності М.-А. Амлена. Ще одним ефективним інструментом

осмислення стильових засад творчості М.-А. Амлена є концепція діалогу культур, положення якої викладено в працях М. Бахтіна та В. Біблера (с. 78). На думку авторки, творча особистість М.-А. Амлена являє собою «об'єктивний тип інтерпретатора», що «прагне до точного відтворення композиторського задуму, уникаючи будь-якого відособлення творів одного композитора від іншого, що об'єднує виконувані опуси та створює умови для виникнення культурного діалогу в рамках концертної програми». Такий метод дозволяє музикантові «звертатися до творчості композиторів, що у своїх філософсько-естетичних працях виявляють протилежні погляди на музичне мистецтво, а саме М. Метнера та Ф. Бузоні» (с. 79).

Другий розділ дисертації Р. Ніколенко «Аналіз виконавської діяльності М.-А. Амлена як засіб осягнення специфіки індивідуального стилю» репрезентує періодизацію концертної діяльності музиканта, відображає стильові орієнтири М.-А. Амлена, виокремлені на основі аналітичних узагальнень щодо його дискографії та концертних програм, а також виконавського стилю. Залучення багатьох аудіо-джерел та музично-критичних коментарів сучасників дозволяє дисертантці прийти до висновку, що «завдяки найвищому рівню виконавської майстерності для М.-А. Амлена не існує будь-яких репертуарних обмежень. При відборі творів для виконання піаніст керується перш за все власними художніми вподобаннями. Його виконавські інтереси охоплюють творчість композиторів різних стилів та епох – від раннього класицизму до сучасності». Аналіз репертуарної палітри митця надав автору можливість виокремити важливі аспекти його індивідуального стилю, котрі визначають неповторність виконавського образу М.-А. Амлена. Серед них особливо підкреслена «значна увага інтерпретатора до транскрипцій та обробок, тяжіння до монографічних програмних циклів, яке проявляється в прагненні найбільш повно представити доробок конкретного композитора або декількох авторів однієї епохи. Наступною важливою складовою виконавського амплуа музиканта є звернення до доробку піаністів-композиторів: К. Сорабджі, Ш. В. Алькана,

Ф. Бузоні, С. Фейнберга, Л. Годовського, М. Метнера, С. Рахманінова, О. Скрябіна» (с. 140). Показово, що предметом творчої зацікавленості музиканта виступають твори, що досить рідко звучать на концертній естраді, проте яскраво репрезентують не тільки стиль названих авторів, але й їх епоху.

Третій розділ дисертацій Р. Ніколенко «Жанрово-стильовий аспект композиторської творчості М.-А. Амлена» зосереджений на питанні композиторської інтерпретації автором варіаційної форми як однієї з визначальних в його творчому доробку. Предметом аналітичних узагальнень стають транскрипції М.-А. Амлена (на матеріалі творів зі збірки *On The Short Side*), цикл його фортепіанних мініатюр *Con intimissimo sentimento*, а також композиція *Barcarolle* (2013), як приклад композиторської інтерпретації сонатно-симфонічного циклу. Аналізуючи творчий метод музиканта, впроваджений в названих творах, дисертантка приходить до висновку, що «для творчого осмислення варіаційного жанру [який є домінантним у творчості М.-А. Амлена] властиве поміщення в рамках одного варіаційного циклу, окрім основної теми, ще декількох побічних, котрі можуть бути представлені як у вигляді своєрідних гармонічних та фактурних відсилок до стилів конкретних композиторів або епох, так і переосмислених музичних цитат. Відмінною рисою творчої інтерпретації М.-А. Амленом цитованого матеріалу виявляється зміна окремих мелодичних та гармонічних елементів оригіналу. Завдяки цьому він набуває декількох смислових значень, відсилаючи як до стилю автора цитати, так і до специфіки сучасного музичного висловлювання, і набуває значення гіперпосилання у нотному тексті. Водночас такий творчий метод переінтерпретації вихідного тематизму може розглядатися у якості відсилки до техніки письма на *cantus firmus*» (с. 200).

Сказане приводить авторку до висновку щодо сутності творчої фігури М.-А. Амлена саме як «композитора-коментатора», який «тяжіє до органічного поєднання в рамках одного твору декількох стилів або творчих

методів, що відсилають до манери музичного висловлювання як окремих композиторів, так і певних історичних епох, та творчо переосмислює їх у контексті власної манери письма» (с. 204-205).

В цілому дисертація Р. Ніколенко є цікавим інформативним дослідженням, наукова новизна якого полягає в тому, що в ньому вперше прослідковується зв'язок виконавської та композиторської творчості М.-А. Амлена із естетичними настановами філософії постмодернізму та виявляється можливість тлумачити важливі риси його стилю за допомогою концепції діалогу культур; виявляються індивідуальні домінанти виконавського та композиторського стилю М.-А. Амлена; представлений комплексний аналіз композиторського доробку канадського митця; пропонується періодизація виконавської творчості М.-А. Амлена на основі репертуарних пріоритетів, властивих тому чи іншому часовому відрізку діяльності митця та втілених як у його концертних програмах, так і у студійних альбомах.

Дисертація пройшла достатню апробацію на дев'яти конференціях. Її основні положення опубліковано в 6-ти наукових працях: з яких – 5 у спеціалізованих фахових виданнях, затверджених МОН України, 1 – у зарубіжному фаховому періодичному виданні (Відень-Чехія).

Водночас проблематика представленої роботи викликає ряд **питань та зауважень.**

1. Авторка співвідносить творчу фігуру М.-А. Амлена із корифеями музичного мистецтва ХХ століття – С. Рахманіновим, С. Прокоф'євим та ін., що були відомі і як виконавці, і як композитори. В чому дисертантка вбачає принципові *відмінності* творчої особистості М.-А. Амлена у порівнянні з його великими попередниками?
2. Однією з провідних в представленій роботі є категорія стилю, що завжди так чи інакше орієнтована на виявлення оригінальності та неповторності творчого феномену у його різноманітних проявах. У М.-А. Амлена переважає, як свідчить текст дисертації, принцип постійного

цитування та творчого переосмислення (у вигляді варіацій, транскрипцій тощо) тематизму інших авторів минулих епох. Яким у цьому випадку є визначення *стилю*, а також і *виконавського стилю* як ключових понять роботи?

3. Чи можливо взагалі порівнювати творчі фігури С.Рахманінова, С.Прокоф'єва, Ф.Бузоні та ін., що мали яскраво виражений власний композиторський стиль з досить оригінальною творчою фігурою М.-А.Амлена, якого сама дисертантка проте іменує «композитором-коментатором»?

4. Потребує додаткового пояснення поняття «гіперпосилання у нотному тексті», яке є одним з ключових у роботі.

5. Певною метафорою, що потребує роз'яснення, залишилася сама назва роботи, орієнтована на дослідження «*стильових механізмів*» виконавської та композиторської діяльності М.-А.Амлена. Окрім назви дисертації далі це поняття ніде не висвітлюється і не пояснюється.

Зауваження: Висновки представленої дисертації включають фактичні повтори попереднього тексту, проте як генеральні висновки дослідження вказаного рівня передбачають узагальнення всієї концепції роботи та її ключових понять.

Підводячи підсумок, проте відзначимо, що дисертація Роксани Вікторівни Ніколенко «Стильові механізми виконавської та композиторської творчості М.-А.Амлена» є фундаментальним мистецтвознавчим дослідженням зі значною аналітичною базою та бібліографією (179 позицій). Її зміст свідчить про значний професійний гуманітарний рівень мислення її автора, що дозволяє систематизувати та впорядковувати різноманітні факти історії фортепіанного мистецтва минулого та сучасності. Сказане дає підстави стверджувати, що кандидатська дисертація Р. В. Ніколенко за своєю новизною, обґрунтованістю основних положень та фаховим аналізом обраного матеріалу відповідає чинним вимогам ДАК МОН України щодо

робіт подібного рівня, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 – «Музичне мистецтво» галузь знань 02 – «Культура і мистецтво».

Кандидат мистецтвознавства, доцент,
декан Одеської національної
музичної академії
імені А. В. Нежданової

Н. М. Чупріна

